DOI: https://doi.org/10.57066/sdrm22.19
CZU: 001.895:37

DEMERSURI INOVATIVE ÎN EDUCAȚIE FACILITATE DE ȘTIINȚA DESCHISĂ

INNOVATIVE APPROACHES IN EDUCATION FACILITATED BY OPEN SCIENCE

Maria UNGUREANU, drd.
ORCiD: https://orcid.org/0000-0001-7993-9608
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Actualizarea permanentă a programelor școlare, adaptarea practicilor didactice de predare-învățare și evaluare, reevaluarea statutului și rolului cadrului didactic, reconsiderarea relației școală – familie – comunitate, creșterea calității relației elev – profesor reprezintă probleme acute ale sistemelor de educație din România și Republica Moldova. În toate sectoarele esențiale ale educației se cer demersuri inovative, prin care să se creeze un cadru educațional capabil să răspundă nevoilor de cunoaștere și dezvoltare ale noilor generații. Știința Deschisă facilitează construcția acestor demersuri, asigurând accesul la cele mai recente produse științifice pe care le oferă cercetarea.

Cuvinte-cheie: *Știință Deschisă, inovație, educație, politici educaționale, basm, reușită școlară.*

Abstract: The permanent updating of the curricula, the adaptation of the teaching-learning and evaluation practices, the reassessment of the status and role of the teacher, the reconsideration of the school-family-community relationship, the increase of the quality of the student-teacher relationship represent acute problems of the education systems in Romania and the Republic of Moldova. In all essential sectors of education, innovative steps are required to create an educational framework capable of meeting the knowledge and development needs of new generations. Open Science facilitates the construction of these endeavors, ensuring access to the latest scientific products that research offers.

Keywords: *Open Science, innovation, education, education policies, fairy tale, school success.*

* © UNGUREANU Maria (2022)

Introducere

Comisia Europeană definește Știința Deschisă drept „o modalitate de realizare, diseminare, implementare și transformare a cercetărilor științifice prin instrumente digitale, rețele și mass-media” [1], iar OECD explică scopul acesteia: „pentru a face rezultatele primare ale cercetărilor finanțate din fonduri publice [...] accesibile publicului larg în format digital, fără restricții sau cu restricții minime, ca modalitate de accelerare a cercetării; aceste eforturi urmăresc atât creșterea transparenței și colaborării, cât și promovarea inovării” [2]. Cu alte cuvinte, Știința Deschisă este un mod de optimizare a cunoștințelor științifice. Beneficiile practicilor Științei Deschise sunt incontestabile pentru societate, acolo unde accesul la educație reprezintă un principiu fundamental al formării individuale și colective. Pentru a susține aceste practici, care au la bază principii umaniste și democratice, este necesară o reconfigurare a politicilor naționale privind educația, dar și o reevaluare a rolului de dascăl, care este, înainte de toate, un intermediar între tradiție și modernitate, între valorile trecutului și provocările viitorului. Aceste atitudini de reconfigurare a procesului de învățământ din România și Republica Moldova, împreună cu reevaluarea actorului său principal – profesorul, pot fi realizate prin prisma Științei Deschise, care reclamă fructificarea rezultatelor cercetărilor din orice domeniu, inclusiv cel al literaturii și al procesului educațional prin care elevii primesc moștenirea culturală și o dau mai departe generațiilor următoare.

Beneficii ale Științei Deschise în educație

Este bine cunoscut faptul că evoluția umanității a fost în mod esențial determinată și susținută de educație. Diferența dintre comunitățile evoluate și cele subdezvoltate este dată de măsura în care unele au avut acces, iar celorlalte li s-a limitat accesul la cunoaștere. Astăzi, când umanitatea e definită ca *societate a cunoașterii*, situația tinerilor absolvenți ai unor instituții medii sau superioare de învățământ, pentru care adaptarea în mediul profesional este dificilă sau imposibilă, reprezintă un fenomen îngrijorător și, aparent, inexplicabil. Angajatorii se întreabă *de ce, în urma celor 12/15 ani de școală, mulți dintre tineri nu reușesc o adaptare eficientă în mediile profesionale pentru care se pregătesc*. Un răspuns obiectiv ar înmănunchea o multitudine de factori, însă dintre aceștia cel mai important îl reprezintă lipsa actualizării conținuturilor școlare. De mai bine de un deceniu se aud voci care acuză menținerea în programele școlare a

unor conținuturi depășite, care nu mai au utilitate în prezent, cu atât mai mult, nu vor asigura reușita viitoare a tinerilor care se pregătesc acum în școli. Pentru ca acești tineri să fie într-adevăr apți de o eficientă integrare socioprofesională este necesar, pe de o parte, ca în pregătirea lor științifică să fie introduse cunoștințe noi, care să corespundă realităților socioculturale actuale, și, pe de altă parte, să fie formați astfel încât să devină ei înșiși capabili de inovație. Experiența ultimelor trei decenii ne arată că actualizarea programelor școlare se face cu întârziere și în mod deficitar, în sensul că elementele de noutate au, la momentul introducerii lor în seria conținuturilor învățării, o vechime de mai bine de un deceniu. Știința Deschisă ar putea fi soluția ideală pentru diminuarea spațiului temporal dintre momentul validării pe cale empirică a unei inovații/invenții și cel în care ea devine conținut nou în programele școlare. Accesul imediat la rezultatele parțiale ale unei cercetări în desfășurare permite familiarizarea practicienilor din domeniul respectiv cu caracteristicile instrumentului teoretic sau practic nou constituit chiar din perioada elaborării lui, astfel că, la momentul finalizării, specialiștii îl vor cunoaște și implementarea lui va fi facilă și eficientă.

Educația valorifică produse ale cunoașterii din toate domeniile [3; 4] (la nivel de conținuturi), dar se constituie și ca domeniu distinct, cu particularități specifice (la nivel praxiologic). Pentru ambele segmente, Știința Deschisă prezintă facilitări, permițând o reală actualizare, atât a conținuturilor educației, cât și a strategiilor, metodelor, instrumentelor, materialelor didactice prin care cunoașterea este asigurată elevilor. Cercetarea în domeniul științelor educației este vastă și consistentă. Anual, școlile doctorale autorizează noi practici didactice, gândite în acord cu particularitățile noilor generații umane, însă utilizarea lor în școli întârzie tocmai datorită faptului că sunt cunoscute într-o arie restrânsă. Știința Deschisă poate fi rezolvarea acestei probleme, oferind posibilitatea accesării informațiilor noi într-un timp mult mai scurt, ceea ce asigură o creștere a șansei elevilor de a fi educați în acord cu nevoile lor, și nu într-un mod impropriu formării și dezvoltării lor reale. De asemenea, un alt beneficiu s-ar putea înregistra în segmentul pregătirii inițiale a cadrelor didactice. Familiarizați încă din perioada formării lor cu cele mai noi modalități de abordare a conținuturilor învățării, profesorii ar ști și ar reuși să asigure succesul școlar al elevilor încă din primii lor ani de activitate didactică.

Demersuri inovative în educație – studierea basmului

Ca cercetător în domeniul științelor educației, manifest o reală preocupare pentru a identifica instrumente și conținuturi ale educației care să asigure un act didactic superior din punct de vedere calitativ și, totodată, să permită dezvoltarea armonioasă, echilibrată a individului, vizând toate dimensiunile personalității umane. În acord cu această viziune, intenția noastră este de a valida experimental unele considerații privind valoarea instructiv-educativă a basmului, în raport cu dezvoltarea proceselor cognitive, afective și volitionale ale elevilor. Literatura de specialitate dedicată basmului este vastă și reunește domenii precum filologia, lingvistica, folcloristica, istoria, religia, psihologia, sociologia, teologia. Cu excepția lucrării lui Vladimir Propp [5], studii de pedagogie centrate pe basm și valențele lui instructiv-educative nu am identificat, până în acest moment al cercetării noastre. Prin urmare, valorificând și interpretând rezultate ale unor cercetări din domeniile mai sus menționate, am inventariat valențele instructive și educative ale basmului, pe care le-am organizat în tabelul de mai jos (Tabelul 1). E de menționat aici faptul că folosim noțiunile de educație și instrucție în accepțiunile definite de V. Guțu și M. Vicol în Tratatul de pedagogie, din 2012 [6].

După cum putem constata, se conturează ideea că, prin toate componentele sale, basmul intervine atât în sensul învățării, cât și al instruirii copilului, mediind contactul acestuia cu viața în toate dimensiunile ei: umană, vegetală, animalieră, deci cu realitatea materială, vizibilă, și – prin sugestii bine evidențiate – cu cea imaterială, nevăzută, mai exact, cu dimensiunea spirituală a lumii. El prezintă elemente fundamentale ale existenței umane, vorbindu-ne despre naștere, nuntă și moarte, despre dragoste și ură, despre prietenie ori despre trădarea prietenilor, despre aspirații și conflicte, despre învățare și uitare. O face în forme directe sau deghizate în metafore, plasând evenimentele într-o lume magică, care ne tulbură sau ne liniștește, dar ne atrage mereu [7]. Putem, așadar, înțelege că basmul înlesnește în multe moduri cunoașterea lumii: *a naturii, a omului, a muncii, a comunicării și relaționării interpersonale* etc. În continuare, vom detalia câteva exemple, acțiune pe care o considerăm utilă în cadrul pledoariei noastre pentru o valorificare mai vastă a basmului în cadrul educației școlare.

Tabelul 1. Valențele instructive și educative ale basmului

Domenii ale dezvoltării umane	Valențele instructive / educative	Abilități și competențe
Concepția despre viață	– cultivarea unei concepții optimiste despre lume și viață	– gândirea pozitivă, încrederea în forța binelui
Dezvoltarea psiho-socială	– formarea personalității – formarea reprezentărilor despre familie, comunitate, națiune și dezvoltarea sentimentului de apartenență socială	– trăsături de personalitate – abilități sociale
Dezvoltarea morală	– formarea caracterului	– sistemul de valori /conștiința morală, conduita morală
Dezvoltarea gustului estetic	– detectarea și aprecierea/ receptarea frumosului natural și artistic – crearea frumosului (artistic)	– gustul estetic – creativitatea
Cunoaștere	– cunoașterea naturii – intuirea etapelor vieții – cunoașterea meseriilor – însușirea unor modele de comunicare și relaționare în sfera socială	– înțelegerea proceselor naturale prin explicarea originii lor – concepția despre muncă – abilități de comunicare

Sursa: GUȚU, V. și VICOL, M. [6].

Cunoașterea naturii. Cunoașterea rațională a mediului natural este improprie gândirii copilului preșcolar sau de vârstă școlară mică. Neavând capacitatea de a abstractiza, copiii înțeleg cu dificultate explicațiile științifice ale unor fenomene, mai ales că tot ceea ce ține de viața naturii presupune procese complexe, pe care laboratoarele cele mai evoluate reușesc a le simula doar cu

aproximație. Or gândirea concret-situativă a copilului are nevoie de ilustrarea fidelă a realității propusă spre cunoaștere. Basmul facilitează contactul copilului și familiarizarea lui cu mecanismele nevăzute ale naturii prin elementul fabulos [8; 9]. Spre exemplu, copilul devine conștient de rolul vital al luminii (soarelui) atunci când i se înfățișează (în basmul *Greuceanu*[*]) un tânăr gata de orice sacrificiu pentru a elibera soarele și luna din prinsoarea unor zmei. Asta nu înseamnă că singurul mod în care i se poate facilita cunoașterea și înțelegerea lumii vii este cel fabulos. În egală măsură, copilul are nevoie de explicații raționale. Când poveștile realiste sunt combinate cu o expunere la basme amplă și corectă din punct de vedere psihologic, atunci copilul primește informații care se adresează celor două părți ale personalității sale în formare – cea rațională și cea emoțională [10].

Un aspect pe care copilul îl percepe cu dificultate sau deloc este relația omului cu natura. Atât timp cât mediul natural este un univers necunoscut copilului, acesta va avea motive întemeiate să se teamă de el sau să-l respingă. Majoritatea copiilor sunt speriați de întunericul nopții, de tunet, de fulger sau de viscol, privesc cu reticență sau refuză să intre în pădure, într-un lan de porumb sau într-o apă curgătoare etc. Reacția lor rezidă în sentimentul de nesiguranță de care sunt dominați atunci când se află în situația de a le cunoaște empiric. Explicațiile raționale ale adulților nu sunt în măsură să-i liniștească. Prin intermediul basmului, copilul intuiește potențialul naturii de a veni în sprijinul omului, mai ales atunci când acesta se află în impas. Eroii basmelor sunt ajutați de animale și plante să treacă probele de vrednicie și virtute (când rămân fără puteri, când sunt uciși sau se îmbolnăvesc, când trebuie să străbată teritorii pline de primejdii etc). Mesajul acestor intervenții salvatoare ale lumii naturale definește relația omului cu natura, pe care copilul trebuie să o cunoască și să o înțeleagă. Imaginile lumii basmice sunt cu mult mai convingătoare în privința datoriei omului de a proteja natura decât lecțiile de biologie, și aceasta deoarece copilul, cu ajutorul basmului, asociază „datoriei” o altă semnificație, aceea de „recompensă”; adică o reacție firească a omului față de toate cele ce natura îi dăruiește, de la resurse pentru viață – apă și hrană – la emoții și experiențe spirituale înălțătoare.

[*] *Greuceanu* este un basm popular cules de Petre Ispirescu, povestit autorului de către Michalache Constantin, din mahalaua Delea-Veche, București, în 1876.

Intuirea etapelor vieții și a momentelor semnificative ale acesteia. În mod empiric, copilul nu poate intui etapele vieții omului. Deși are în jurul său indivizi de vârste diferite, aceștia expun copilului doar anumite momente din parcursul unei vieți. Își vede tatăl adult, dar nu știe cum era acesta la vârsta copilăriei; își vede bunicul îmbătrânit, dar nu-și poate închipui cum era în tinerețe sau în copilărie. Pentru a fi capabil de unele asocieri care să ordoneze cronologic momentele devenirii umane după imaginea celor din jurul său, copilul are nevoie de procese cognitive și de informații pe care, până la intrarea în școlaritate nu le dobândește. Basmul însă oferă copilului imaginea de ansamblu a vieții, derulând firul trecerii eroului prin viață, de la naștere până la maturitate și bătrânețe. Odată cu descoperirea etapelor vieții, copilul conștientizează transformările de ordin fizic și moral pe care le presupune trecerea de la o vârstă la alta, modul variat în care omul, la diferite vârste, percepe lumea, viața și cel în care se percepe pe sine în raport cu ele. Familiarizarea copilului cu etapele vieții și imaginea lor simbolică este importantă pentru dezvoltarea sa, întrucât îl predispune la două atitudini corecte față de condiția și vârsta sa: valorizarea și valorificarea copilăriei și proiectarea/planificarea viitorului, pentru că basmul „acționează în mod creator în acele temelii sufletești din care mai târziu răsar speranțele vieții și se nasc idealuri” [11, p. 41].

*Meseriile și concepția despre muncă***.** În lumea basmului, fantasticul și realitatea coexistă. Geniul creator popular armonizează forme ale lumii reale cu unele inedite, cu o funcționalitate inexplicabilă logic, fiind, din acest motiv, surprinzătoare, uimitoare și neînțelese. Ele definesc tărâmurile ireale din basm, ceea ce psihanaliștii apreciază ca fiind, de fapt, o oglindire a lumii lăuntrice a omului [10; 12]. Din sfera lumii reale, apar în basm personaje a căror identitate asimilează un meșteșug: croitorul, pescarul, vânătorul, grădinarul, găinăreasa, chelăreasa, cizmarul, morarul, muzicanții etc. Prin aceasta, ele devin mesagerele unei valori umane, *munca,* văzută ca acțiune ce aduce omului împlinire, echilibru și care e în măsură să dea sens vieții. Meseriile amintite în basm trezesc curiozitatea copilului, orientându-l spre un anumit domeniu profesional. De la o vârstă fragedă, copilul căruia i se spun sau i se citesc basme, începe a-și construi o imagine a ceea ce va fi în plan profesional. De obicei, opțiunea va fi orientată către ocupația personajului de care se atașează afectiv în timpul lecturii sau audierii poveștii [12].

Model de comunicare. Avem în vedere faptul că basmul propune un model ideal de comunicare interpersonală; spun ideal, deoarece fundamentele lui sunt de ordin axiologic. În faptul de a comunica empatic, cu respect față de interlocutor și statutul, condiția intelectuală și nevoile lui, stă adesea cheia eficienței comunicaționale. Basmul (românesc) descrie acest model comunicațional ideal prin formula „vorba dulce mult aduce” [13]. Copilul îi intuiește caracteristicile comparând consecințele unor acte de comunicare ce nu respectă principiul axiologic cu cele ce survin într-un act comunicațional ce respectă aceste norme. Receptiv prin natura vârstei la tot ceea ce-i poate aduce stare de bine și armonie, copilul va prelua în mod neintenționat modelul de comunicare prezent în basm. Mai mult decât atât, ar fi de subliniat faptul că puterea de autoimpunere a acestui model de comunicare este cu mult mai mare decât a acelor modele pe care copilul le descoperă teoretic în școală, întrucât acelora le lipsesc exemplificările făcute într-o formă agreată de sensibilitatea și mintea copilului. Felul personajelor din basm de a relaționa la nivel verbal este mai aproape de percepția sensibilă a copilului, deci mai ușor de înțeles și de acceptat ca un exemplu de urmat sau ca o regulă.

În formularea argumentelor de mai sus am pornit de la conținutul unor studii de estetică și psihologie, însă toate cele afirmate urmează a fi verificate pe cale experimentală, în următoarea etapă a cercetării noastre, în care vom încerca să determinăm:

- măsura în care basmul permite dezvoltarea proceselor cognitive, prin antrenarea lor în procesul de receptare și interpretare a elementelor sale simbolice;
- impactul, la nivel afectiv-emoțional, al discursului basmic;
- efectul asupra motivației și voinței, în raport cu valorile umane superioare, adevărul, dreptatea, binele.

Concluzii

Dacă rezultate – fie ele parțiale sau finale – ale unei cercetări de tipul celei pe care o realizăm ar fi cunoscute în timp util, membrii corpurilor de experți în domeniul educației, făuritori de politici educaționale, ar putea iniția demersurile necesare pentru a lărgi aria de utilizare a basmului în educația școlară, bazându-se pe argumente științifice. De asemenea, autorii de manuale ar alege în mod justificat să includă în manualele școlare basme populare românești, ale căror valențe instructiv-educative beneficiază de validare experimentală. În rândul

cadrelor didactice, ar spori numărul acelora care îndrumă și încurajează elevii spre lectura basmului, conștienți fiind de numeroasele beneficii ale cititului, în general, și ale cititului de basme, în special. Nu în ultimul rând, elevii, ca beneficiari ai serviciilor educaționale, ar avea șansa de a descoperi frumusețea, magia, esența, valorile lumii în care trăiesc, pentru că toate acestea sunt ascunse în metaforele, alegoriile, simbolurile din basme, iar înțelegerea lor ar putea fi una dintre puținele șanse de a trăi frumos.

Știința Deschisă înseamnă Educație Deschisă, iar aceasta din urmă este esențială pentru a se asigura șanse egale de creștere și dezvoltare pentru tinerii din toate colțurile lumii, eliminându-se inechitatea socială, sărăcia, limitarea culturală, discriminarea [4].

Referințe bibliografice

1. *Ce este Știința Deschisă?* [online]. Metadata, 12.02.2021. Disponibil: https://metadata.md/ce-este-stiinta-deschisa/ (accesat 22.09.2022).
2. OECD. Making Open Science a Reality. In: *OECD Science, Technology and Industry Policy Papers.* 2015, no.25. DOI: https://doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en
3. CRISTEA, S. *Fundamentele pedagogiei.* Iași: Polirom, 2010. ISBN: 978-973-46-1562-9.
4. IUCU, R. *Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative.* București: Polirom, 2008. ISBN 978-973-46-1151-5.
5. PROPP, V. Morfologia basmului. București: Univers, 1970.
6. GUȚU, V., VICOL, M. *Tratat de pedagogie. Între modernism și postmodernism.* Iași: Performantica, 2014. ISBN 978-606-685-170-1.
7. COCORADĂ, E. Basmul – tărâm al paradoxului. In: *Studii de pedagogie: Volum omagial dedicat prof. univ. dr. Liliana Ezechil, la aniversarea a 60 de ani /* coord.: Langa, C. și Soare, E. Pitești: Editura Paralela 45, 2015. ISBN 978-973-47-2077-4. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/288490483_BASMUL_-_TARAM_AL_PARADOXULUI (accesat 15.07.2022).
8. BÎRLEA, O. *Antologie de proză populară epică,* vol. I. București: Editura pentru Literatură, 1966.

9. CĂLINESCU, G. *Estetica basmului.* Bistrița: Pergamom, 2006. ISBN 978-973-87396-0-4.

10. BETTELHEIM, B. *Psihanaliza basmelor* / trad. Teodor Fleseru. Bucuresti: Univers, 2017. ISBN 978-606-771-092-2.

11. MEYER, R. *Înțelepciunea basmelor populare.* București: Univers enciclopedic, 2008. ISBN 978-973-637-170-7.

12. FRANTZ, M.L. *Interpretarea basmelor* / trad. Roxana Nourescu. Bucuresti: Trei, 2012, ISBN 978-606-40-0534-2.

13. HASDEU, B.P. *Folcloristica*, vol. I. București: Saeculum I. O, 2008. ISBN 978-973-642-145-7.